

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

TUOMO VILLANEN

Aluksen päällikön oikeus käyttää pakko- ja voimakeinoja

MERENKULUN TUTKINTO-OHJELMA
2021

Tekijä(t) Villanen, Tuomo	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä helmikuu 2021
	Sivumäärä 37	Julkaisun kieli suomi
Julkaisun nimi Aluksen päällikön oikeus käyttää pakko- ja voimakeinoja		
Tutkinto-ohjelma merenkulku, merikapteeni (AMK)		
Tiivistelmä Tässä opinnäytetyössä tutkittiin aluksen päällikön oikeutta käyttää pakko- ja voimakeinoja. Tavoitteena oli kartoittaa suomalaisesta lainsäädännöstä tilanteet, joissa aluksen päälliköllä on oikeus käyttää pakko- tai voimakeinoja sekä niihin rinnastettavia keinoja. Tavoitteena oli myös oikeuskirjallisuuden avulla perehtyä syvällisemmin pakko- ja voimakeinojen käytön oikeutuksiin sekä rajoituksiin ja tällä tavalla tuottaa aiheesta lisätietoa lukijalle. Osana tutkimusta toteutettiin kyselytutkimus suomalaisille RoRo-aluksille, jotka saattavat kuljettaa matkustajia, mutta joihin ei ole asetettu järjestyksenvalvojia. Kyselytutkimuksella haluttiin selvittää, että miten aihe näyttäytyy käytännön työelämässä. Lisäksi kyselytutkimuksella haluttiin selvittää, että mikä on päälliköiden tietoisuus oikeuksistaan sekä ovatko he saaneet koulutusta aiheesta. Tutkimuksen aiheen valintaan vaikutti voimakkaasti tekijän aikaisempi koulutus ja työkokemus poliisina. Aihetta kartoitettaessa tekijä myös huomasi, että aihetta ei ole aiemmassa tutkimuksessa käsitelty. Vastausten saaminen kyselytutkimukseen osoittautui vaikeaksi ja vastausmäärä jäi pieneksi. Tärkeimpänä johtopäätöksenä kyselytutkimuksesta voidaan kuitenkin todeta, että päälliköt arvioivat pakko- ja voimakeinoja koskevan tietoisuutensa huonoksi tai keskinertaiseksi eikä merenkulun koulutuksessa kiinnitetä asiaan huomiota.		
Asiasanat merikapteenit, merityösopimuslaki, pakkokeinot, voimankäyttö		

Author(s) Villanen, Tuomo	Type of Publication Bachelor's thesis	Date February 2021
	Number of pages 37	Language of publication: finnish
Title of publication The master's right to use coercive and force		
Degree program Maritime management, sea captain		
Abstract This thesis examined the master's right to use coercive and force. The aim was to identify from Finnish legislation situations in which the master has the right to use coercive or force and means to be assimilated to them. The aim was also through legal literature to become more deeply acquainted with the justifications and limitations of the use of coercive and force, and in this way to produce additional information about the subject for the reader. As part of the study, an inquiry was conducted for Finnish RoRo vessels, which may be carrying passengers but there are no stewards. The inquiry wanted to find out how the subject appears in practical employment. In addition, the survey wanted to find out that what is the awareness of the masters of their rights, as well as whether they have received education about the subject. The choice of subject matter for the study was strongly influenced by the author's earlier education and work experience as a police officer. When mapping the subject, the author also noted that the subject has not been addressed in previous research. Getting answers to the survey inquiry proved difficult and the number of responses remained low. However, as the main conclusion from the inquiry, the masters rated their awareness of coercive and force as poor or average and no attention is paid to the issue in maritime education.		
Key words shipmasters, sea captains, merityösopimuslaki, coercive means, force		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUS	7
2.1 Tutkimusmenetelmä	7
2.2 Tutkimuksen rajaus	8
3 YLEISTÄ.....	8
3.1 Sovellettava laki	8
3.2 Päällikön toimivaltuuksien säädöserusteet.....	9
4 PAKKOKKEINOT	10
4.1 Yleistä	10
4.2 Yleiset esitutkintaperiaatteet	11
4.2.1 Suhteellisuusperiaate	11
4.2.2 Vähimmän haitan periaate.....	12
4.3 Aluksesta poistumisen estäminen.....	12
4.4 Työntekijöiden käytössä olevien tilojen tarkastus ja omaisuuden haltuun ottaminen	15
5 VOIMAKEINOT.....	17
5.1 Yleistä	17
5.2 Järjestyksen ylläpitäminen aluksella.....	19
6 HÄTÄVARJELU JA YLEINEN KIINNIOTTO-OIKEUS	20
6.1 Yleistä	20
6.2 Häätävarjelu	21
6.3 Yleinen kiinniotto-oikeus.....	22
7 KYSELYTUTKIMUS	25
7.1 Kyselytutkimuksen toteutus.....	25
7.2 Kysely	26
7.2.1 Kysymysten määrä ja sisältö.....	26
7.2.2 Saatekirje.....	26
7.2.3 Verkkokysely sisältö	28
7.3 Vastaukset	31
7.3.1 Havaintoja vastauksista	35
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Oikeus käyttää pakko- ja voimakeinoja on useimmiten rajattu turvallisuusviranomaisille tai yksityisen turvallisuusalan toimijoille, kuten järjestyksenvalvojille ja vartijoille. Alus ympäristönä on kuitenkin niin poikkeuksellinen, että aluksen päällikölle sekä häntä avustavalle henkilölle on lainsäädännössä annettu oikeuksia pakko- ja voimakeinojen käyttämiseen. Alus voi olla päivämatkojenkin päässä viranomaisavusta, joten tällaisten oikeuksien antaminen päällikölle on hyvinkin perusteltua ja tarpeellista.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää ja kartoittaa suomalaisesta lainsäädännöstä tilanteet ja edellytykset, joissa päälliköllä on oikeus pakko- tai voimakeinojen käyttöön. Tärkeimmät toimivaltuussäädökset löytyvät erityisopinmuslaista (756/2011).

Päällikölle annettujen oikeuksien lisäksi tarkastelen kaikille kuuluvia oikeuksia eli hätävarjelua ja yleistä kiinniotto-oikeutta. Näihin sisältyy myös oikeus käyttää tarvittaessa voimaa sekä yleisellä kiinniotto-oikeudella rajoitetaan myös henkilön vapautta.

Opinnäytetyön yhteydessä toteutan kyselytutkimuksen, jonka tarkoitus on selvittää pakko- ja voimakeinojen käyttötilanteiden yleisyyttä aluksilla sekä päälliköiden tietoisuutta säädöksistä, jotka antavat oikeuden pakko- ja voimakeinojen käyttämiseen. Kyselytutkimus on suunnattu erityisesti RoRo-aluksille, jotka saattavat kuljettaa matkustajia, mutta joihin ei ole asetettu järjestyksenvalvoja.

Tilanne on erilainen koskien rahti- ja matkustaja-aluksia. Matkustaja-aluksille on mahdollista ja myös monissa tilanteissa pakollista asettaa järjestyksenvalvoja. Näissä tapauksissa suoraan päällikön alaisuudessa toimivat järjestyksenvalvojat saavat toimivaltuutensa laista yksityisistä turvallisuuspalveluista

(1085/2015). Tässä opinnäytetyössä keskityttiin aihepiiriin rahtialusten ja niiden päälliköiden ja muun miehistön näkökulmasta. Matkustaja-aluksia ei tässä työssä käsitellä.

Ei riitä, että päällikkö tuntee lakipykälät, joissa hänelle annetaan oikeuksia pakko- ja voimakeinojen käyttämiseen vaan hänen on tunnettava ja tiedettävä myös keskeiset käyttöön liittyvät periaatteet niiden taustalla. Nämä periaatteet ohjaavat ja myös rajoittavat vahvasti oikeuksien käyttämistä. Tällaisia periaatteita ovat mm. tarkoituksenmukaisuus- ja suhteellisuusperiaate. Lisäksi on tiedettävä mitä tarkoittavat voimankäytösäännösten yhteydessä tärkeät käsitteet tarpeellisuus ja puolustettavuus. Näitä seikkoja avaan tarkemmin käyttämällä lähteenä oikeuskirjallisuutta.

Olen aikaisemmalta koulutukseltani ja ammatiltani poliisi. Ennen merenkulkijaksi ryhtymistäni ehdin toimia poliisina 15 vuotta. Koen aiheen mielenkiintoiseksi ja tarpeelliseksi, koska aihetta ei käsitellä merikapteenin koulutuksessa ja kyseessä ovat kuitenkin merkittävät oikeudet, joilla aluksen päällikkö voi puuttua henkilön perusoikeuksiin kuten vapauteen ja koskemattomuuteen. Aikaisempi koulutukseni ja työkokemukseni auttaa myös suhteuttamaan lainsäädäntöä käytäntöön.

Opinnäytetyön teoriaosuuden tavoitteena on tuottaa tietoa henkilöille, jotka saattavat joutua työssään aiheen kanssa tekemisiin. Sen lisäksi, että selvittää oikeudet pakko- ja voimakeinojen käyttöön, on työn tavoitteena tuottaa tietoa siitä mitä pakko- ja voimakeinoilla tarkoitetaan sekä mitkä ovat niiden käyttämiseen liittyvät keskeiset periaatteet, kuten vähimmän haitan periaate

Kyselytutkimuksen tavoitteena on saada tietoa siitä, miten aihe näyttäytyy käytännössä aluksilla ja ovatko päälliköt tietoisia oikeuksistaan sekä ovatko he saaneet asiaan liittyvää koulutusta.

2 TUTKIMUS

2.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on laadullinen eli kvalitatiivinen. Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä kuvataan todellista elämää ja sillä tavoitellaan asian tai ilmiön ymmärtämistä ja selittämistä. Tiedon ja aineiston keruu tapahtuu usein kyselemällä ja havainnoimalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160–161, 164.)

Opinnäytetyössä on merkittävässä osassa myös teoria ja se muodostaa suurimman osan opinnäytetyön sisällöstä. Aihepiiriä ei ole aikaisemmassa tutkimuksessa kartoitettu. ”Jo kauan on opetettu, että hyvä tutkimus lähtee teoriasta ja jälleen palaa siihen. Yleisestä teoriasta johdetaan deduktiivisesti yksittäisiä ongelmia ja empirian avulla hankitaan vastaukset näihin kysymyksiin.” (Eskola & Suoranta 1998, 60.)

Teoriaosuuden tutkimusmenetelmää voitaisiin tarkemmin kuvata myös sisällönanalyysiksi. Teoriaosuudessa olen pyrkinyt kartoittamaan lainsäädäntöä kaikilta oleellisilta osilta ja pelkistämään oleellisen tiedon koskien pakko- ja voimakeinojen käyttöä aluksella. ”Sisällönanalyysissa kerättyä (teksti)aineistoa pyritään pelkistämään ja ryhmittelemään” (Perkiö & Laine 2014, 8).

Osana tutkimusta toteutetaan päälliköille suunnattu kyselytutkimus. Kyselytutkimus on tapa kerätä tietoa mm. erilaisista ilmiöistä ja ihmisten toiminnasta. Kyselytutkimuksessa mittausvälineenä on kyselylomake, jonka välityksellä esitetään kysymyksiä vastaajalle. (Vehkalahti 2014, 11.) Kyselytutkimuksella kerätty aineisto koostuu pääasiassa mitatuista luvuista ja numeroista, mutta kyselytutkimuksen yhteydessä voidaan kerätä täydentävää sanallista tietoa sekä vastauksia kysymyksiin, joiden esittäminen numeroina on epäkäytännöllistä (Vehkalahti 2014, 13).

2.2 Tutkimuksen rajaus

Rajaan tutkimuksen koskemaan Suomeen rekisteröityjä aluksia. Tällöin aluksissa noudatetaan Suomen lakia, vaikka alus ei olisi Suomen aluevesillä. En suorita myöskään vertailua muiden maiden lainsäädäntöön. On huomattava, että aluksen ollessa vieraan valtion aluevesillä, tulee siellä noudatettavaksi myös tämän satamavaltion lainsäädäntö.

Työssä keskitytään täysin rahtialuksiin, koska matkustaja-aluksilla järjestystä ja turvallisuutta on ylläpitämässä turvallisuusalan ammattilaisia, joita koskeva lainsäädäntö on myös tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa. Rahtialuksilla sen sijaan järjestyksen ylläpitäminen jää päällikön ja häntä avustavien merimiesten vastuulle.

Kyselytutkimuksen rajaan koskemaan rahtialuksia, jotka voivat kuljettaa korkeintaan 12 matkustajaa. Tällaisia aluksia on Suomen kauppalaivastossa melko runsaasti, ja ne ovat tyypillisesti RoRo-aluksia, joiden lastina on usein puoliperävaunuja ja puoliperävaunuyhdistelmiä sekä matkustajina puoliperävaunuyhdistelmien kuljettajia.

3 YLEISTÄ

3.1 Sovellettava laki

Suomalaisella aluksella noudatetaan aina Suomen lakia, vaikka alus ei olisi-kaan Suomen alueella. Mikäli alus on vieraan valtion alueella, sovelletaan aluksella Suomen lain lisäksi tämän paikan lakia. Aluksen ollessa aavalla merellä tai alueella, joka ei kuulu millekään valtiolle, tulee noudatettavaksi vain Suomen laki. (Kröger, Siitonen & Steiner 2019, 363.)

Edellä mainitusta johtuu, että mikäli aluksella on tapahtunut rikos aluksen ollessa vieraan valtion alueella, on tämän valtion ja Suomen viranomaisilla

rinnakkainen toimivalta. Suomen alueella, aavalla merellä tai alueella, joka ei kuulu millekään valtiolle, on ainoastaan Suomen viranomaisen toimivaltainen. (Kröger ym. 2019, 363.)

3.2 Päällikön toimivaltuuksien säädöspäätökset

Aluksen päällikön oikeuksiin käyttää pakko- ja voimakeinoja löytyy toimivaltuudet merityösopimuslaista, jossa päällikölle ja häntä avustavalle henkilölle annetaan oikeus käyttää tarpeellisia voimakeinoja järjestyksen ylläpitämiseksi aluksella. Pakkokeinona on pidettävä päällikön oikeutta estää rikoksesta epäiltyä työntekijää poistumasta alukselta, mikäli tietyt rikokseen, olosuhteisiin ja epäilyyn liittyvät tekijät täyttyvät. Myös päällikön oikeus tarkastuttaa tietyissä tilanteissa työntekijän asumistila on yleistä kotietsintää vastaava ja siten pakkokeinoa muistuttava toimenpide.

Yksityisistä turvallisuuspalveluista annettu laki (1085/2015) oikeuttaa matkustaja-aluksen päällikön asettamaan alukselle järjestyksenvalvojia, joiden tehtävä on valvoa järjestystä ja turvallisuutta sekä aluksella että sen välittömässä läheisyydessä. Välitön läheisyys kattaa esimerkiksi terminaalin, josta alukseen noustaan. Kyseisessä laissa järjestyksenvalvojalle annetaan huomattavasti laajemmat ja yksityiskohtaisemmat oikeudet pakko- ja voimakeinojen käyttöön kuin päällikölle merityösopimuslaissa.

Lisäksi on otettava tarkasteltavaksi pakkokeinolaissa (806/2011) säädetty jokamiehen kiinniotto-oikeus sekä rikoslaissa (39/1889) säädetty oikeus hätävarjeluun, joihin molempiin liittyy myös oikeus käyttää tarvittaessa voimakeinoja.

Näistä oikeuksista ja toimivaltuuksista kerrotaan tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin tulevaisuudessa.

4 PAKKOKEINOT

4.1 Yleistä

“Pakkokeinoja käytetään rikosprosessin eri vaiheiden häiriöttömän kulun turvaamiseksi, todisteiden hankkimiseksi ja varmistamiseksi sekä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi” (Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen, 2014, 37.)

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen tärkeimpiä tunnuspiirteitä ovat mm. se, että niillä puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin (esim. vapaus ja kotirauha), pakkokeinojen käyttäminen edellyttää, että on tapahtunut rikos tai rikoksen epäillään tapahtuneen ja, että niiden käyttötarkoitus on rikosprosessuaalinen (esim. rikosprosessin turvaaminen estämällä rikoksesta epäillyn pakeneminen) (Helminen ym. 2014, 721.)

Pakkokeinot, kuten voimakeinotkin, ovat yleisesti ottaen viranomaisten ”työvälineitä”. Suomen perustuslain (731/1999) 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa yksityiselle vain lailla tai lain nojalla. Merityösopimuslaissa aluksen päällikölle on annettu oikeus tarkastaa asuintila aluksella, ottaa haltuun omaisuutta ja estää työntekijää poistumasta alukselta. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (43/2010) hallituksen esityksestä merityösopimuslaiksi todennut, että näitä oikeuksia on tarkasteltava perustuslain 124 §:n kannalta ja, että merenkulun erityisolosuhteiden ja aluksen suljettujen olosuhteiden vuoksi näiden oikeuksien luovuttamista viranomaisilta päällikölle voidaan pitää tarpeellisena ja hyväksyttävänä.

Pakkokeinoja käyttävät esitutkintaviranomaiset kuten poliisi, rajavartiolaitos ja tulli. Päällikön oikeudet vertautuvat kotietsintään ja kiinniottamiseen. Viranomaisten käyttämiä pakkokeinoja säädellään pakkokeinolaissa. Päällikön oikeuksia arvioidaan seuraavissa kappaleissa sen perusteella mitä viranomaisten oikeuksista pakkokeinolaissa säädetään ja mitä oikeuskirjallisuudessa on niistä todettu.

4.2 Yleiset esitutkintaperiaatteet

Esitutkintalakiin (805/2011) on kirjattu yleisiä periaatteita, jotka ohjaavat esitutkintatoimenpiteiden ja toimivaltuuksien käyttöä. Periaatteilla ei sinänsä ole itsenäistä merkitystä, vaan ne ovat lainsäätäjän antamia tulkintaohjeita. Vaikka periaatteet on kirjattu esitutkintalakiin, tulee ne ottaa huomioon myös pakkokeinoja käytettäessä. (Helminen ym. 2014, 88.)

Seuraavissa luvuissa käsitellään pakkokeinojen käyttöön oleellisesti liittyvät esitutkintaperiaatteet. Periaatteita on muitakin, mutta niiden merkitys tämän opinnäytetyön aiheen kannalta ei ole oleellinen.

Merityösopimuslain 13 luvun 19 §:n poistumisen estämistä koskevassa toimivaltuussäädöksestä käy selvästi ilmi, että sen tarkoituksena on esitutkinnan ja muun rikosprosessin turvaaminen, joten näiden periaatteiden käsittely on siinäkin syystä tarpeellista.

4.2.1 Suhteellisuusperiaate

Esitutkintalaki 4 luku 4 §

Suhteellisuusperiaate

Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

Pakkokeinojen yhteydessä suhteellisuusperiaate ilmenee siinä, että käytettävän pakkokeinon on oltava järkevässä suhteessa rikoksen laatuun ja suuruusluokkaan (Helminen ym. 2014, 88). Voitaisiin sanoa, että kärpystä ei saa ampua tykillä.

Sama suhteellisuuden vaatimus ilmenee myös aluksesta poistumisen estämistä koskevassa toimivaltuussäännöksessä.

4.2.2 Vähimmän haitan periaate

Esitutkintalaki 4 luku 5 §

Vähimmän haitan periaate

Esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutinnan tarkoituksen saavuttamiseksi.

Esitutkintatoimenpiteellä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Pakkokeinojen yhteydessä vähimmän haitan periaate näyttäytyy siten, että pakkokeinolla ei saa aiheuttaa kohdehenkilölle enempää haittaa tai vahinkoa kuin on välttämätöntä. Pakkokeinoa ei saa myöskään ajallisesti kohdistaa kohdehenkilöön kauempaa kuin on tarpeellista. Pakkokeinoa ei saa käyttää rangaistuksena vaan sen tarkoitus on ainoastaan rikosprosessuaalinen. (Helminen ym. 2014, 100).

Vähimmän haitan periaatteen vaatimus ilmenee myös aluksesta poistumisen estämistä koskevassa toimivaltuussäännöksessä.

4.3 Aluksesta poistumisen estäminen

Merityösopimuslaki 13 luku 19 §

Aluksesta poistumisen estäminen

Aluksen päällikkö saa estää aluksessa tehdystä rikoksesta todennäköisin syin epäiltyä työntekijää poistumasta alukselta, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, epäiltyjen rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän lähtee pakoon taikka muuten välttää esitutkintaa tai

oikeudenkäyntiä, eikä poistumisen estäminen ole kohtuutonta ottaen huomioon asian laatu sekä rikoksesta epäillyn terveydentila ja muut henkilökohtaiset olosuhteet.

Aluksesta poistumisen estämisestä on tehtävä kirjallinen päätös, josta on ilmevä rikoksesta epäilty työntekijä, epäilty rikos sekä poistumisen estämisen perusteet ja voimassaoloaika. Päätöksestä on annettava jäljennös epäillylle.

Työntekijän oikeutta poistua alukselta ei saa rajoittaa pitempään, kuin se on välttämätöntä. Päätös on kumottava heti, kun poistumisen estämiselle ei ole enää edellytyksiä. Päätös raukeaa, kun rikoksesta epäilty siirretään toimivaltaisen Suomen tai muun valtion viranomaisen huostaan. Epäiltyä ei saa siirtää muun valtion viranomaisen huostaan, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu taikka jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista on perusteltua syytä epäillä. Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta säädetään erikseen.

Heti ensimmäisestä lauseesta havaitaan, että tämä oikeus on tarkoitettu ja sitä saa käyttää vain tilanteessa, jossa on tapahtunut rikos. Tätä ns. pakkokeinon yleistä edellytystä on käsitelty jo luvussa 4.1. Lain tekstiä lukiessa selviää myös, että kyseinen rikos on täytynyt tehdä aluksessa ja oikeutta voidaan käyttää vain aluksen työntekijään eikä esimerkiksi aluksella vierailevaan henkilöön.

1 momentissa todetaan myös, että henkilöä on epäiltävä rikoksesta todennäköisin syin, jotta hänen poistumisensa voidaan estää. Mitä tarkoittaa *”todennäköisin syin”*?

Pakkokeinolain (2 luku 5 §) pidättämistä koskevista edellytyksistä on kaksi todennäköisyysporrasta: *”on syytä epäillä”* ja *”todennäköisin syin epäilty”*. Tilanteessa *”on syytä epäillä”* näyttökynnys on alhaisempi kuin tilanteessa *”todennäköisin syin epäilty”*. Jälkimmäisessä tapauksessa pitää siis olla enemmän näyttöä epäilyn tueksi. *”Todennäköisin syin epäilty”* voisi käytännössä ymmärtää siten, että pitää olla enemmän todennäköistä, että epäily osoittautuu oikeaksi kuin vääräksi. Toisin sanoen täytyy olla enemmän kuin 50 % todennäköistä, että syyllisysepäily on oikea. (Helminen ym. 2014, 755).

Jotta epäillyn poistumisen estäminen on mahdollista, täytyy epäilystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus olla vähintään kaksi vuotta vankeutta. Rangaistusasteikko selviää rikoslaista kutakin rikosta koskevasta pykälästä. Rangaistusasteikko ilmoitetaan lakitekstissä seuraavaan tapaan: *”on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi”*. Pahoinpitelystä säädetty ankarin rangaistus on siis kaksi vuotta vankeutta ja epäiltäessä pahoinpitelyä voidaan epäillyn poistuminen aluksesta estää, jos muut edellytykset täyttyvät. Toinen tyypillinen rikosepäily aluksella voisi olla varkaus, josta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai enintään yksi vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta. Koska ankarin rangaistus on alle kaksi vuotta vankeutta, ei poistumisen estäminen ole mahdollista.

Edellisissä kappaleissa kuvatut poistuminen estämisen edellytykset ovat ns. yleisiä edellytyksiä. Näiden lisäksi on arvioitava ns. erityisiä edellytyksiä, joka edellyttää epäillyn henkilön ja epäillyn rikoksen arvioimista. Nämä erityiset edellytykset on pykälässä kirjoitettu seuraavasti: *”epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, epäiltyjen rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän lähtee pakoon taikka muuten välttää esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä”*.

On siis oltava syytä epäillä (huom. matalampi todennäköisyysporras), että epäilty lähtee pakoon tai muuten välttää esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. On olemassa paonvaara. Halijoki (2001, 221) kirjoittaa paonvaarasta, että *”Paonvaara on selvästi olemassa silloin, kun epäilty on tavattu pakosalta, yrittänyt paeta, ilmaissut pakoaikeensa tai tehnyt pakoalmiteluja.”* Nämä seikat voidaan katsoa merkityksellisiksi, kun alusolosuhteissa arvioidaan paonvaaraa.

Arvioitaessa sitä, miten epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet vaikuttavat paonvaaran arviointiin Halijoki (2001, 221) toteaa, että *”Kysymykseen tulevia näkökohtia ovat se, onko epäillyllä vakinainen asunto ja työpaikka, hänen perhesuhteensa ja muut sosiaaliset sidonnaisuutensa sekä hänen aikaisempi elämänsä ja käyttäytymisensä.”* Jos siis aluksella esimerkiksi tiedetään, että

epäilyllä ei ole vakituista asuntoa eikä ole tiedossa missä hän oleilee, on se huomioon otettava seikka.

Poistumisen estäminen ei saa olla kohtuutonta, jota harkittaessa on otettava huomioon mm. asian laatu. Vakavassa ja/tai törkeässä rikoksessa poistuminen voidaan estää herkemmin kuin lievemässä rikoksessa. Lisäksi on huomioitava epäillyn terveydentila ja muut henkilökohtaiset olosuhteet. Nämä seikat ilmentävät suhteellisuusperiaatetta.

Vähimmän haitan periaatteen mukaisesti poistumista ei saa estää kauempaa kuin se on välttämätöntä ja päätös poistumisen estämisestä on kumottava heti, kun sille ei enää ole perusteita. Esimerkiksi selviää, että epäiltyä ei voidakaan enää pitää todennäköisin syin epäiltynä.

Poistumisen estämisestä on tehtävä kirjallinen päätös, josta on annettava jäljennös epäilylle. Valmista lomakepohjaa tuskin on saatavilla, mutta 2 momentista selviää, mitkä seikat päätöksestä on käytävä ilmi.

Poistumisen estämiseksi ei ole annettu oikeutta käyttää voimakeinoja tai esimerkiksi oikeutta sijoittaa epäiltyä lukittuun tilaan.

4.4 Työntekijöiden käytössä olevien tilojen tarkastus ja omaisuuden haltuun ottaminen

Merityösopimuslain 4 luvun 7 §

Työntekijän henkilökohtainen omaisuus aluksella

Työntekijä ei saa tuoda alukselle aineita tai esineitä, jotka voivat aiheuttaa vaaraa alukselle, aluksessa oleville henkilöille tai omaisuudelle taikka vakavaa haittaa aluksen yleiselle järjestykselle.

Aluksen päälliköllä on oikeus tarkastuttaa työntekijän hallussa olevat tilat, jos on erityinen syy epäillä, että niihin on tuotu 1 momentissa tarkoitettu aine tai esine. Asumiseen tarkoitettu tila voidaan tarkastaa vain, jos se on välttämätöntä tarkastuksen kohteena olevien seikkojen selvittämiseksi. Asuintilojen tarkastuksen voi tehdä vain aluksen päällikkö tai alukselle asetettu järjestyksenvalvoja.

Tarkastus on toimitettava todistajien läsnä ollessa. Tarvittaessa päälliköllä on oikeus ottaa haltuunsa 1 momentissa tarkoitettu vaaraa tai haittaa aiheuttava aine tai esine. Aine tai esine on luovutettava poliisille tai, jollei siihen lain mukaan ole estettä, palautettava työntekijälle hänen poistuessaan aluksesta

Tästä toimivaltuussäännöksestä on ensimmäiseksi huomattava, että toisin kuin aluksesta poistumisen estämisen, sen tarkoituksena ei ole rikosprosessin turvaaminen vaan aluksen, aluksella olevien henkilöiden sekä lastin turvallisuuden parantaminen.

Pakkokeinon yksi määritelmistä on, että sillä turvataan rikosprosessia. Siinä mielessä tässä toimivaltuudessa ei ole kysymys pakkokeinosta. Työntekijän hytti aluksella on kuitenkin kotirauhan suojaama paikka ja etsinnällä puututaan työntekijän perusoikeuksiin, joten tähän toimivaltuussäännökseen voitaneen soveltuvin osin soveltaa samoja periaatteita, kuin pakkokeinolain tarkoittamaan yleiseen kotietsintään ja pakkokeinoihin yleensäkin (edellä mainitut suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaate).

Säännöksen ensimmäisessä momentissa työntekijää kielletään tuomasta alukselle aineita tai esineitä, jotka voivat aiheuttaa vaaraa alukselle, aluksessa oleville henkilöille tai omaisuudelle taikka vakavaa haittaa aluksen yleiselle järjestykselle. Määritelmät ”*aineita tai esineitä*” ja ”*voivat aiheuttaa*” antavat paljon varaa tulkinnalle ja määritelmiin mahtuu suuri määrä aineita ja esineitä. Mahdollisia vaarallisia aineita ja esineitä voisivat olla ainakin ampuma-aseet, räjähdysaineet ja niiden valmistamiseen soveltuvat aineet sekä teräaseet, jotka eivät ole työnteon kannalta tarpeellisia.

Mikäli on erityinen syy epäillä, että työntekijän hallussa oleviin tiloihin on tuotu vaarallinen esine tai aine, on päälliköllä oikeus tarkastuttaa tila. Ilmaisun ”*tarkastuttaa*” tarkoittaa, että päällikkö voi määrätä jonkun muun suorittamaan tarkastuksen. ”*Hallussa oleva tila*” tarkoittanee esimerkiksi työpistettä tai vaikkapa pukukaappia, mutta ei työntekijän hyttiä, johon tehtävästä etsinnästä säädetään tarkemmin. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (43/2010) todennut, että epäilyn vaarallisesta aineesta tai esineestä tulee olla konkreettinen ja yksilöity. Pelkkä yleinen epäily, että jotain vaarallista on tuotu alukseen, ei riitä. Tähän seikkaan viittaa ilmaisu ”*erityinen syy*”.

Asumiseen tarkoitettu tilassa eli työntekijän hytissä tehtävää tarkastusta on harkittava vielä tarkemmin, koska säännöksen mukaan hytissä tehtävän tarkastuksen on oltava välttämätön tarkastuksen kohteena olevien seikkojen selvittämiseksi. Lain esityöt tai oikeuskirjallisuus eivät anna vastausta siihen, mikä tekee etsinnästä välttämättömän. Hytissä tehtävän tarkastuksen voi suorittaa vain päällikkö itse tai alukselle asetettu järjestyksenvalvoja.

Etsinnässä on oltava läsnä todistajia eli vähintään kaksi todistajaa. Mikäli etsinnän tuloksena löydetään vaarallinen aine tai esine, on päälliköllä oikeus ottaa se haltuunsa. Aine tai esine on palautettava työntekijälle hänen poistuessaan laivasta, jos työntekijällä muuten on laillinen oikeus sen hallussapitoon. Ellei näin ole, on aine tai esine luovutettava poliisille.

Säädös ei velvoita tekemään etsinnästä tai haltuun otetusta omaisuudesta pöytäkirjaa. Pakkokeinolain yleistä kotietsintää koskevissa säädöksissä tällainen velvollisuus on. Osapuolten, sekä päällikön että toimenpiteen kohteeksi joutuvan työntekijän, oikeusturvan kannalta pöytäkirjan laatiminen saattaisi kuitenkin olla järkevää.

5 VOIMAKEINOT

5.1 Yleistä

”Tietyt ammattiryhmät joutuvat joskus työssään käyttämään voimakeinoja siten, että teot täyttävät ulkonaisesti rikoksen tunnusmerkistön” (Tapani & Tolvanen 2013, 293). Tällainen rikos olisi voimakeinoja käytettäessä tyypillisesti pahoinpitely eri tekemuodoissaan.

Oikeus voimakeinojen käyttämiseen säädetään kutakin ammattiryhmää koskevassa lainsäädännössä. Yleisin ja tyypillisin voimakeinoja käyttävä ammattiryhmä on poliisi. Rikoslain 4 luku käsittelee vastuuvapausperusteita ja sen 6 § määrittelee uloimmat rajat voimakeinojen käytölle ja sille

miten menetellään, kun voimakeinojen käytön rajat ylittyvät. (Tapani 2016, 139.)

Rikoslain 4 luku 6 §

Voimakeinojen käyttö

Oikeudesta käyttää voimakeinoja virkatehtävän hoitamiseksi tai muun siihen rinnastettavan syyn vuoksi sekä oikeudesta avustaa järjestystä ylläpitämään asetettuja henkilöitä säädetään erikseen lailla.

Voimakeinoja käytettäessä saa turvautua vain sellaisiin tehtävän suorittamiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin, joita on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus sekä tilanne muutenkin.

Jos voimakeinojen käytössä on ylitetty 2 momentissa säädetyt rajat, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos on erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys.

1 momentista on huomattava, että rikoslain 4 luvun 6 § ei itsessään anna kellekään oikeutta voimakeinojen käyttöön vaan oikeus on säädeltävä konkreettisesti jokaista ammattikuntaa koskevassa erityissäännöksessä. ”Kulloissakin erityissäännöksessä määrätään tarkemmin se, millaisissa tilanteissa asianomaiset henkilöt saavat käyttää voimakeinoja” (Boucht, Frände & Wahlberg, 2008, 105).

Rikoslain säännöksen 2 momentista on huomattava, että käytettävien voimakeinojen tulee olla tarpeellisia sen tehtävän suorittamiseksi, joka lailla säädetään. Sen lisäksi voimakeinojen tulee olla kokonaisuutena arvostellen puolustettavia, kun otetaan huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus sekä tilanne muutenkin. Tätä kutsutaan myös lievimmän keinon periaatteeksi. (Tapani & Tolvanen 2013, 295.) ”Jos kahdesta yhtä tehokkaasta voimakeinosta yksi on lievempi kuin toinen, on käytettävä lievempää voimakeinoa” (Boucht ym. 2008, 111). Tarpeellisuudesta ja puolustettavuudesta tarkemmin lisää seuraavan luvun yhteydessä.

5.2 Järjestyksen ylläpitäminen aluksella

Merityösopimuslain 13 luvun 18 §

Järjestyksen ylläpitäminen

Päälliköllä ja häntä avustavalla henkilöllä on oikeus käyttää aluksessa sellaisia järjestyksen ylläpitämiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina, kun otetaan huomioon vastarinnan vaarallisuus ja tilanne muutenkin.

Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain (39/1889) 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

3 momentti on kumottu L:lla 21.8.2015/1092.

Rikoslain 4 luvun 6 §:n yleissäännöksessä mainittu tehtävä tässä tapauksessa on järjestyksen ylläpitäminen aluksella ja käytettävien voimakeinojen tulee olla tarpeellisia nimenomaan järjestyksen ylläpitämiseksi.

Voimakeinoja saa aluksella käyttää päällikkö ja häntä avustava henkilö. Muilla kuin päälliköllä ei ole siis itsenäistä oikeutta voimakeinojen käyttämiseen, vaan heillä tulee olla tähän päällikön antama määräys avustaa häntä.

Järjestyksen ylläpitämiseksi käytettävien voimakeinojen on oltava sekä tarpeellisia että puolustettavia.

Tarpeellisuuden arvioimiseksi on mietittävä, onko voimakeinojen käyttäminen ylipäättään tarpeen tehtävän suorittamiseksi. Voidaanko tavoiteltu lopputulos saavuttaa myös ilman voimakeinoja esimerkiksi kehotuksilla ja käskyillä? Tarpeellisuuden vaatimus sisältää myös ajallisen ulottuvuuden. Voimakeinojen käyttäminen on lopettava, kun vastarinta lakkaa tai kohdehenkilö muuten toimii siten, kuin hänen on haluttu toimivan. (Helminen ym. 2014, 740–741.)

Puolustettavuus tarkoittaa sitä, että käytettävien voimakeinojen on oltava sellaisia, että ne ovat oikeassa suhteessa mm. tilanteen vakavuuteen ja vastarinnan vaarallisuuteen. Voimakeinoja on käytettävä siten, että tuotetaan

mahdollisimman vähän haittaa ja vahinkoa, jotta tehtävä (järjestyksen ylläpitäminen) saadaan toteutettua. (Helminen ym. 2014, 741.) Vastarinnan vaarallisuuteen vaikuttaa mm. se käyttääkö kohdehenkilö pelkästään fyysistä voimaa vai onko hänellä käytössään joku vaarallinen väline. Myös kohdehenkilön ikä, sukupuoli ja fyysinen koko vaikuttavat vastarinnan vaarallisuuteen. (Tapani 2016, 130.)

Voimakeinoja käytettäessä on tilanne arvioitava myös kokonaisuutena eli otettava huomioon tilanne muutenkin.

6 HÄTÄVARJELU JA YLEINEN KIINNIOTTO-OIKEUS

6.1 Yleistä

Kuten voimakeinojen käyttö, ovat hätävarjelu ja yleinen kiinniotto-oikeus niin sanottuja oikeuttamisperusteita. Muita oikeuttamisperusteita ovat näiden lisäksi myös itseapu ja pakkotila, mutta näitä kahta ei käsitellä tässä työssä.

Oikeuttamisperuste tarkoittaa sitä, että jokin teko kyllä täyttää rikoksen tunnusmerkistön, mutta asiaan liittyy sellaisia seikkoja, jotka poistavat tekijältä rikosoikeudellisen vastuun ja tällä tavoin teosta tulee sallittu (Tapani 2016, 125). Esimerkkinä hätävarjelutilanne, jossa henkilö joutuu hyökkäyksen kohteeksi eli häntä pahoinpidellään. Hyökkäystä vastaan on oikeus puolustautua puolustettavaa väkivaltaakin käyttäen. Tämä väkivalta täyttäisi pahoinpitelyn tunnusmerkistön, mutta hätävarjeluteon käyttäminen itsensä puolustamiseksi poistaa puolustautujan rikosoikeudellisen vastuun.

6.2 Hätävarjelu

Rikoslain 4 luvun 4 §

Hätävarjelu

Aloitettun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittu, jollei teko ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet.

Jos puolustuksessa on ylitetty hätävarjelun rajat (*hätävarjelun liioittelu*), tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutenkin.

”Hätävarjelua koskevat säännökset antavat jokaiselle oikeuden puolustautua voimakeinoin oikeudellisesti suojattuun intressiin (oikeushyvään) kohdistuvaa hyökkäystä vastaan” (Boucht ym. 2008, 89).

Jokaisella on oikeus hätävarjeluun. Aluksellakaan hätävarjelu-oikeus ei ole riippuvainen päälliköstä vaan jokainen henkilö, joka tuntee olevansa hätävarjelutilanteessa, tekee itse arvion hätävarjelusta.

Tyypillinen tapaus, jossa hätävarjelu-oikeutta käytetään, on itsensä puolustaminen omaa henkeä ja terveyttä uhkaavaa hyökkäystä vastaan. Myös omaisuuden, vapauden, koskemattomuuden ja kotirauhan puolustaminen hätävarjeluteolla on mahdollista. Periaatteessa on mahdollista myös yhteisölliseen oikeushyvään, kuten ympäristöön kohdistuvan hyökkäyksen torjuminen. Myös toisen ihmisen henkeä ja terveyttä tai omaisuutta on mahdollisuus suojella hätävarjeluteolla. (Tapani 2016, 126.)

Hätävarjelulla on oikeus puolustautua oikeudetonta hyökkäystä vastaan. Hyökkäys on oikeudeton silloin, kun teko täyttää jonkun rikoksen tunnusmerkistön (esim. pahoinpitely) ja tekijä toimii tahallisesti tai tuottamuksellisesti. Vaatimuksena ei kuitenkaan ole, että tekijä tulisi voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, joten hätävarjeluteolla voidaan puolustautua myös

vaikkapa alle 15-vuotiaan tai mielenterveyden häiriöstä kärsivän (syyntakeeton) hyökkäystä vastaan. (Tapani 2016, 127.)

Jotta hätävarjelua on oikeus käyttää, on oikeudettoman hyökkäyksen oltava joko aloitettu tai välittömästi uhkaavaa. Esimerkiksi väkivallalla uhkaaminen ei yleensä vielä merkitse välittömästi uhkaavaa hyökkäystä, jolloin pelkän uhkauksen jälkeen ei ole vielä oikeutta turvautua hätävarjelutekoon. Hyökkäys on aloitettu esimerkiksi silloin, kun hyökkääjä on nostanut kätensä nyrkiniskuun tai ottanut veitsen esille lyömistarkoituksessa. Hätävarjeluteko on lopetettava silloin, kun hyökkääjä on tehty vaarattomaksi, lähtenyt pakoon tai lopettanut hyökkäyksen. (Tapani 2016, 127.)

Hätävarjeluna käytettävän puolustusteon (voimakeino) on oltava tarpeellinen ja puolustettava. Tähän arviointiin vaikuttaa esimerkiksi se onko hyökkääjä varustautunut aseella vai käyttääkö hän pelkkää fyysistä voimaa. Esimerkiksi aseella varustautunutta hyökkääjää vastaan on oikeus puolustautua voimakkaammilla voimakeinoilla kuin aseistautumatonta. Toisena esimerkkinä tarpeellisuuden ja puolustettavuuden arvioinnista voidaan mainita näpistelevä nuori, jolloin vähäisen omaisuuden suojeleminen voimakeinoin ei ole välttämättä puolustettavissa. (Tapani 2016, 130–131.)

6.3 Yleinen kiinniotto-oikeus.

Pakkokeinolain 2 luvun 2 §

Yleinen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava.

Kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle.

Yleinen kiinniotto-oikeus kuuluu kaikille. Se ei koske pelkästään rikoksen uhriksi joutunutta vaan myös täysin sivullista, joka on havainnut rikoksen. (Tapani 2016, 141.) Näin ollen yleisen kiinniotto-oikeuden käyttäminen aluksella ei ole riippuvainen päälliköstä vaan jokaisella miehistön jäsenellä on siihen itsenäinen oikeus.

Yleisen kiinniotto-oikeuden käyttäminen on sallittua sellaisten rikosten yhteydessä, josta on rangaistukseksi säädetty vankeutta. Lisäksi lakiin on kirjattu muutamia rikoksia, kuten näpistys, joiden rangaistusasteikossa ei ole vankeutta, mutta joiden yhteydessä yleistä kiinniotto-oikeutta on oikeus käyttää. Nämä lievät tekemuodot on otettu lakiin, koska maallikon on mahdotonta aina arvioida täyttääkö esimerkiksi anastusrikos näpistyksen vai varkauden tunnusmerkistön (Tapani 2016, 141).

Kiinnioton saa suorittaa silloin, kun epäilty on tavattu verekseltään tekemästä rikosta tai hänet on tavattu pakenemasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kiinnioton tekevän maallikon mielestä on selvää, että kyseinen henkilö on tehnyt kyseisen rikoksen. Toisin sanoen ei ole mahdollista, että kiinniottaja olisi erehtynyt henkilöstä. ”Verekseltä” tarkoittaa, että epäilty on tavattu tekemästä rikosta tai tekopaikalta heti rikoksen jälkeen. ”Pakenemassa” tekijä on silloin, kun häntä ei ole tavattu aivan verekseltä, mutta on ilmeistä, että hän on juuri todennäköisesti tehnyt rikoksen. (Helminen ym. 2014, 805-806.)

Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle. Kiinniotettajan ei tarvitse itse kuljettaa kiinniotettua poliisiasemalle vaan kiinniotosta ilmoitetaan poliisille, joka noutaa kiinniotetun. (Helminen ym. 2014, 807.)

Aluksen ollessa satamassa tämä on tietysti ongelmaton, mutta mikä on tilanne, kun alus on merellä, jolloin poliisi ei pääse välittömästi kiinniotettua noutamaan. Oikeuskirjallisuus ei anna tähän vastausta. Parasta lienee ilmoittaa kiinniotosta poliisille ja pyytää poliisilta toimintaohjeita.

Yleisen kiinniotto-oikeuden käyttöön on oikeus myös viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen perusteella silloin, kun etsintäkuulutettu on pidätettävä tai

vangittava. Tämän oikeuden näyttäytyminen aluksilla käytännössä on erittäin epätodennäköistä.

Kiinnioton yhteydessä on oikeus käyttää tarpeellisia ja puolustettavia voimakeinoja.

Pakkokeinolain 2 luvun 3 §

Voimakeinojen käyttö

Jos kiinniotettava yleisen kiinniotto-oikeuden käyttämisen yhteydessä tekee vastarintaa tai pakenee, kiinniottaja saa käyttää sellaisia kiinniottamisen toimittamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen puolustettavina, kun otetaan huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin.

Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

Voimakeinoja on oikeus käyttää, jos kiinniotettava tekee vastarintaa tai pakenee. Mikäli kiinniotettava ei näin toimi, ei voimakeinoja saa käyttää pelkättään kiinniottamisen toimittamiseksi.

Voimakeinojen on oltava välttämättömiä ja kokonaisuutena arvostellen puolustettavia. Näitä seikkoja on käsitelty voimakeinoja ja hätävarjelua koskevissa kappaleissa.

Voimakeinojen käytön liioittelusta on säädetty rangaistus. Vaikka liioittelusta tuomittaisiin rangaistukseen, voidaan olosuhteet ottaa huomioon rangaistusta lieventävinä seikkoina.

7 KYSELYTUTKIMUS

7.1 Kyselytutkimuksen toteutus

Kyselytutkimus toteutettiin marraskuun 2020 ja tammikuun 2021 välisenä aikana. Tutkimuksessa toteuttamisessa käytettiin Google Forms -ohjelmaa, joka on Googlen luoma selainpohjainen kyselytyökalu. Selainpohjaisuus mahdollisti kyselyn helpon levitettävyyden, vastattavuuden sekä vastausten tarkastelun.

Kyselyllä lähestyttiin kolmea suomalaista varustamoaa, joiden tonnistossa on RoRo-aluksia. Varustamot olivat Oy Godby Shipping Ab, Bore Ltd sekä Finnlines Oyj. Varustamoissa otettiin ensin sähköpostilla yhteyttä henkilöön, joka on joko varustamon CSO (Company Security Officer) tai DPA (Designated Person Ashore). Heiltä tiedusteltiin, voisivatko he auttaa kyselytutkimuksen toteuttamisessa siten, että he lähettäisivät kyselylinkin sekä saatekirjeen varustamon aluksille ja pyytäisivät päällikköä vastaamaan siihen. Heille korostettiin, että kysely on tarkoitettu RoRo-aluksille, jotka purjehtivat Suomen lipun alla.

Kaikista kolmesta varustamosta vastattiin tiedusteluun myönteisesti ja kyselylinkki saatekirjeineen lähetettiin varustamoihin lähetettäväksi edelleen aluksille.

Kysely toteutettiin suomen kielen lisäksi englanniksi. Tämä sen vuoksi, että aluksilla on mahdollisesti päälliköitä, jotka eivät osaa suomea. Yhden varustamon edustaja erityisesti myös kiinnitti tähän etukäteen huomiota.

7.2 Kysely

7.2.1 Kysymysten määrä ja sisältö

Kyselyyn sisältyi yhdeksän kysymystä. Viisi kysymyksistä oli sellaisia, joihin tarjottiin valmiit vastausvaihtoehdot ja neljä kysymystä oli vapaan vastauksen kysymyksiä.

Kysymysten määrä rajattiin melko pieneksi. Tällaisessa verkkokyselyssä on vaarana, että vastausprosentti jää alhaiseksi. Suppeahkolla kysymysmäärällä haluttiin varmistaa, että kyselyyn vastaamisen aloittavat tekevät sen loppuun saakka sekä mahdollisesti panostavat enemmän kyselyssä olleisiin neljään vapaan vastauksen kysymykseen.

Kysymykset, joihin oli tarjolla valmiita vastausvaihtoehtoja, määriteltiin pakollisiksi kysymyksiksi, joihin vastaamatta ei kyselyä pystynyt palauttamaan.

7.2.2 Saatekirje

Varustamoiden kautta aluksille lähetetty sähköposti alkoi seuraavalla saatekirjeellä.

OPINNÄYTETYÖN KYSELYTUTKIMUS

ALUKSEN PÄÄLLIKÖN OIKEUS KÄYTTÄÄ PAKKO- JA VOIMAKEINOJA

Arvoisa päällikkö,

Olen merikapteeniopiskelija Satakunnan ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä aiheesta *Aluksen päällikön oikeus käyttää pakko- ja voimakeinoja*.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää ja kartoittaa suomalaisesta lainsäädännöstä tilanteet ja edellytykset, joissa päälliköllä on oikeus pakko- tai voimakeinojen käyttöön.

Opinnäytetyön yhteydessä toteutetaan tämä kyselytutkimus, jonka tarkoitus on selvittää pakko- ja voimakeinojen

käyttötilanteiden yleisyyttä aluksilla sekä päälliköiden tietoisuutta säädöksistä, jotka antavat oikeuden pakko- ja voimakeinojen käyttämiseen. Kyselytutkimus on suunnattu erityisesti RoRo-aluksille, jotka saattavat kuljettaa matkustajia, mutta joihin ei ole asetettu järjestyksenvalvoja.

Olen aiemmalta ammatiltani poliisi, jonka vuoksi tämä aihe on valikoitunut opinnäytetyökseni.

Toivon, että teillä olisi hetki aikaa perehtyä kysymyksiin ja vastata niihin.

Vastaaminen on tehty helpoksi. Sen voi tehdä osoitteessa <https://forms.gle/wcQQsBvK4RYQfzbM8>.

Vastaukset käsitellään anonyymeina.

Etukäteen kiittäen,

Tuomo Villanen

*** **

THESIS INQUIRY

MASTER'S RIGHT TO USE COERCIVE AND FORCE

Dear Master,

I am a sea captain student from Satakunta University of Applied Sciences. I am doing a thesis about the *Master's right to use coercive and force*.

The purpose of the thesis is to find out and survey the situations and conditions from the Finnish legislation in which the master has the right to use coercive or force.

In conjunction with the thesis, this inquiry is carried out to determine the prevalence of situations of coercive and force use on ships, as well as the masters' awareness of regulations giving the right to the use of coercive and force. The inquiry is specifically aimed to RORO ships, which may be carrying passengers but there are no stewards.

I am a police officer from my previous career, which is why this subject is my chosen thesis.

I wish you had a moment to get acquainted with the questions and answer them.

Answering has been made easy. You can do that at <https://forms.gle/wcQQsBvK4RYQfzbM8>.

Answers are treated anonymously.

With thanks in advance,

Tuomo Villanen

7.2.3 Verkkokyselyn sisältö

Avaamalla sähköpostiviestissä olevan linkin pääsi kyselyyn, joka alkoi seuraavalla osiolla, jossa lyhyesti kerrotaan, mitä pakko- ja voimakeinoilla tarkoitetaan.

Opinnäytetyössäni ja tässä kyselytutkimuksessa pakkokeinoilla tarkoitetaan päällikön oikeutta tarkistaa työntekijän käytössä olevat tilat (ml. hytti) vaarallisten esineiden tai aineiden löytämiseksi ja haltuun ottamiseksi sekä päällikön oikeutta estää rikoksesta epäiltyä työntekijää poistumasta alukselta.

Voimakeinoilla tarkoitetaan päällikön ja häntä avustavan henkilön oikeutta käyttää voimakeinoja järjestyksen ylläpitämiseksi. Esimerkiksi kiinnipitäminen, maahan vieminen jne. sekä tietysti niitä voimakkaammat toimet, joilla puututaan ihmisen koskemattomuuteen ovat voimakeinoja.

In my thesis and this inquiry, use of coercive means the right of a master to check the premises occupied by an employee (including a cabin) to find and take possession of dangerous objects or substances, and the right of the master to prevent an employee suspected of a crime from leaving the ship.

Use of force refers to the right of the master and the person assisting him to use force to maintain order. For example, catching up, exporting to the ground, etc., and of course, more vigorous actions to address the integrity of a person are means of force.

Kysymysten sisältö oli seuraava:

1. Oletko aluksen päällikkönä toimiessasi joutunut käyttämään edellä kuvattuja pakkokeinoja?

Have you been forced to use the coercive measures described above while serving as a master?

Vastausvaihtoehdot olivat *kyllä* ja *ei*.

Kysymyksellä haluttiin selvittää niiden tilanteiden yleisyyttä, joissa päällikkö on aluksella joutunut turvautumaan pakkokeinojen käyttöön.

2. Jos kyllä, niin millaisen tilanteen yhteydessä? If yes, then in the context of what kind of situation?

Kysymys oli vapaan vastauksen kysymys.

Kysymyksellä haluttiin selvittää yksityiskohtaisemmin, että millaisia ovat ne tilanteet, joissa päällikkö on joutunut turvautumaan pakkokeinojen käyttöön.

3. Oletko aluksen päällikkönä toimiessasi joutunut käyttämään edellä kuvattuja voimakeinoja? Have you been forced to use the force measures described above while serving as a master?

Vastausvaihtoehdot olivat *kyllä* ja *ei*.

Kysymyksellä haluttiin selvittää niiden tilanteiden yleisyyttä, joissa päällikkö on aluksella joutunut turvautumaan voimakeinojen käyttöön.

4. Jos kyllä, niin millaisen tilanteen yhteydessä? If yes, then in the context of what kind of situation?

Kysymys oli vapaan vastauksen kysymys.

Kysymyksellä haluttiin selvittää yksityiskohtaisemmin, että millaisia ovat ne tilanteet, joissa päällikkö on joutunut turvautumaan voimakeinojen käyttöön.

**5. Ovatko järjestyksen ylläpitoon liittyvät tilanteet yleisiä aluksella?
Are maintenance of order situations common on board?**

Vastausvaihtoehdot olivat *kyllä* ja *ei*.

Päällikön oikeus voimakeinojen käyttöön liittyy järjestyksen ylläpitoon aluksella. Kysymyksellä haluttiin selvittää, että kokevatko päälliköt järjestyksen ylläpitoon liittyvät tilanteet yleisiksi aluksella.

6. Millaisia nämä tilanteet yleensä ovat? What are these situations usually like?

Kysymys oli vapaan vastauksen kysymys.

Kysymyksellä haluttiin selvittää, että millaisia ovat tilanteet, joissa päällikö on joutunut puuttumaan järjestyksen ylläpitoon aluksella.

7. Mitkä asiat aluksella koet tai olet kokenut hankalaksi järjestyksen ylläpidon suhteen? What things on board do you experience or have experienced troublesome in terms of maintenance of order?

Kysymys oli vapaan vastauksen kysymys.

Kysymyksellä haluttiin selvittää, että mitkä ovat ne seikat ja taustatekijät, jotka aiheuttavat järjestyshäiriöitä tai ongelmia järjestyksen ylläpidossa aluksella.

8. Miten hyväksi arvioit tietämyksesi lainsäädännöstä, jolla päällikölle annetaan oikeus pakko- tai voimakeinojen käyttöön? How good do you evaluate your knowledge of legislation giving the master the right to use coercive or force?

Vastausvaihtoehdot olivat *hyvä*, *keskinkertainen* ja *huono*.

Oikeus pakko- ja voimakeinojen käyttöön on merkittävää, koska siinä pääsääntöisesti viranomaisille kuuluva oikeus puuttua ihmisen vapau- teen tai koskemattomuuteen, on aluksen poikkeuksellisissa olosuh- teissa luovutettu päällikölle. Kysymyksellä haluttiin selvittää, että kuinka hyvin päälliköt ovat tietoisia tästä oikeudesta.

- 9. Oletko koulutuksesi tai työurasi aikana saanut koulutusta, joka liittyy pakko- tai voimakeinojen käyttämiseen? Kysymyksellä tarkoitetaan ensisijaisesti tietämystä näistä oikeuksista. During your training or career, have you received any training related to the use of coercive or force? The question primarily refers to knowledge of these rights.**

Vastausvaihtoehdot olivat *kyllä* ja *ei*.

Oikeus pakko- ja voimakeinojen käyttöön on merkittävää, koska siinä pääsääntöisesti viranomaisille kuuluva oikeus puuttua ihmisen vapau- teen tai koskemattomuuteen, on aluksen poikkeuksellisissa olosuh- teissa luovutettu päällikölle. Kysymyksellä haluttiin selvittää, että onko merenkulun koulutuksessa kiinnitetty asiaan huomiota ja nähty tarpeel- liseksi antaa asiasta koulutusta.

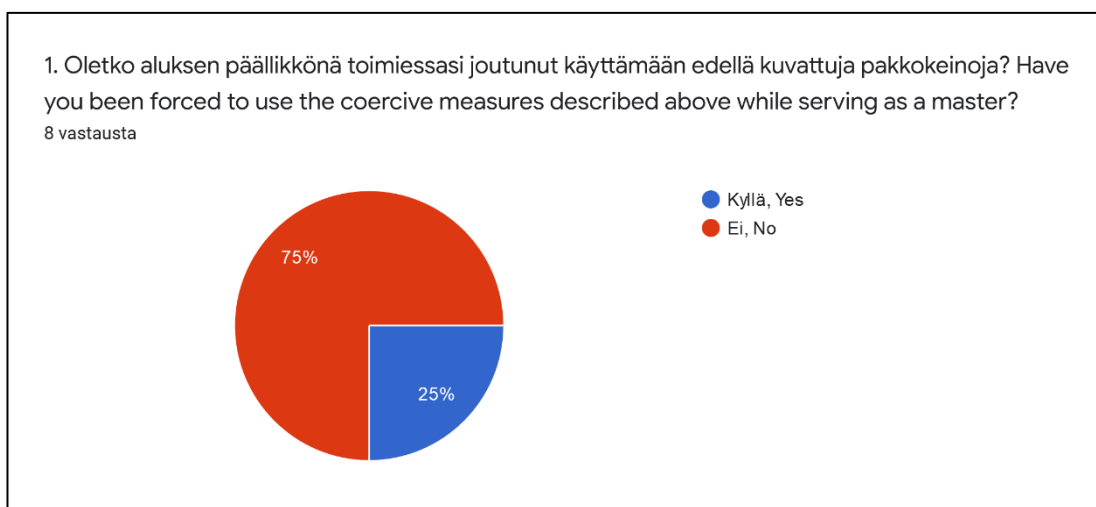
7.3 Vastaukset

Vastauksien saaminen kyselyyn osoittautui ennakoituakin vaikeam- maksi. Marras-joulukuussa toteutettu kyselyn ensimmäinen jakelu tuotti seitsemän vastausta. Tammikuussa varustamoihin otettiin uudelleen yh- teyttä ja pyydettiin jakamaan kysely uudelleen aluksille. Uusi kyselykier- ros tuotti yhden uuden vastauksen.

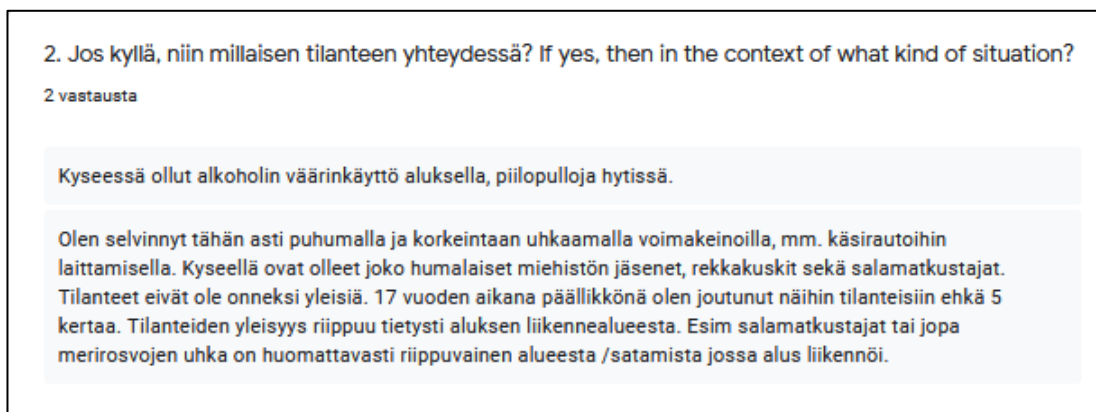
Vastauksia kyselyyn saatiin siis yhteensä vain kahdeksan kappaletta. Määrää on pidettävä vähäisenä ja myös ongelmallisena vastauksista teh- tävien päätelmien suhteen. Lisävastausten saaminen luotettavalla tavalla

nähtiin kuitenkin ongelmallisena, jonka vuoksi päätettiin tyytyä tähän vastausmäärään.

Seuraavissa kuvissa esitellään vastaukset ympyrädiagrammeina niihin kysymyksiin, joihin oli tarjolla valmis vastausvaihtoehto. Vapaan tekstin vastaukset näkyvät myös kuvissa. Vastausten vähäinen määrä sallii kaikkien vapaiden vastausten esittämisen.

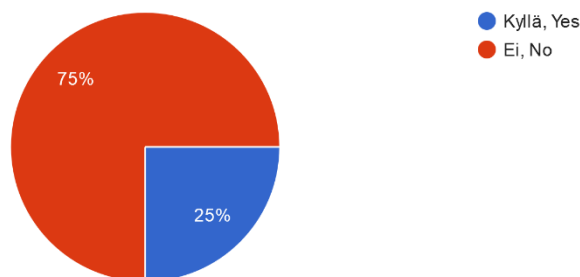
Kysymys 1

Kysymys 2

3. Oletko aluksen päällikkönä toimiessasi joutunut käyttämään edellä kuvattuja voimakeinoja? Have you been forced to use the force measures described above while serving as a master?

8 vastausta

Kysymys 3

4. Jos kyllä, niin millaisen tilanteen yhteydessä? If yes, then in the context of what kind of situation?

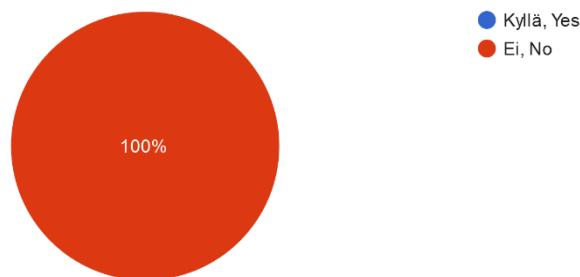
1 vastaus

Suomenlinnan lautalla väkivaltaisten matkustajien kanssa

Kysymys 4

5. Ovatko järjestyksen ylläpitoon liittyvät tilanteet yleisiä aluksella? Are maintenance of order situations common on board?

8 vastausta

Kysymys 5

6. Millaisia nämä tilanteet yleensä ovat? What are these situations usually like?

2 vastausta

Yleensä alkoholin liikkäyttöön liittyviä.

Rahtilaivalla ei juurikaan tilanteita ole ollut.

Kysymys 6

7. Mitkä asiat aluksella koet tai olet kokenut hankalaksi järjestyksen ylläpidon suhteen? What things on board do you experience or have experienced troublesome in terms of maintenance of order?

5 vastausta

Nykyisin on pelättävissä huumeiden käyttöön liittyviä ongelmia. Testausmahdollisuus puuttuu.

Misuse of alcohol.

Jos joskus on jotain ollut niin alkoholiin väärinkäyttöön liittyvää ne on ollut. Ei tosin ollut hankalaa saada ruotuun.

Humaltuneet rekkakuskit joskus hankalia, mutta ei juurikaan väkivaltaisia.

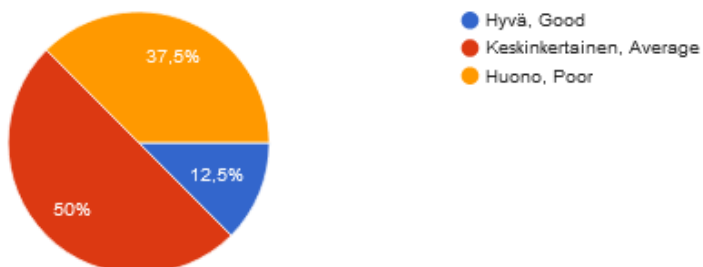
Humalaiset kielitaidottomat rekkakuskit, aiheuttavat järjestyshäiriöitä toisinaan.

Myös alukseen tunkeutuneet salamatkustajat saattavat epätoivoisina olla riski miehistön jäsenille.

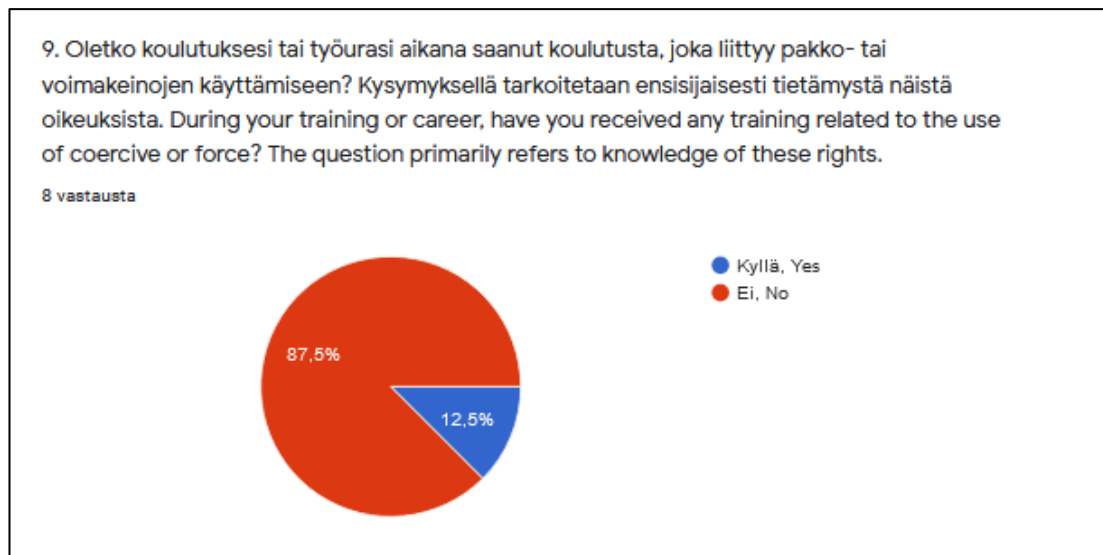
Kysymys 7

8. Miten hyväksi arvioit tietämyksesi lainsäädännöstä, jolla päällikölle annetaan oikeus pakko- tai voimakeinojen käyttöön? How good do you evaluate your knowledge of legislation giving the master the right to use coercive or force?

8 vastausta

Kysymys 8

Kysymys 9

7.3.1 Havaintoja vastauksista

Kysymyksistä 1 ja 3 on vaikea tehdä pitkälle meneviä päätelmiä vastausten vähäisen määrän vuoksi. 75 prosenttia vastanneista kuitenkin kertoo, että he eivät ole joutuneet käyttämään pakko- tai voimakeinoja päällikkönä toimiessaan. Kysymykseen 5 ovat kaikki vastanneet, että järjestyksen ylläpitoon liittyvät tilanteet eivät ole yleisiä aluksella. Yhdessä näistä vastauksista voidaan päätellä, että järjestyksen ylläpito sekä muut vastaavat tilanteet eivät juurikaan näy päällikön arjessa aluksilla, mutta eivät kuitenkaan ole täysin tuntemattomia.

Kaikkien vapaiden vastausten (kysymykset 2, 4, 6 ja 7) sisällöstä on todettavissa, että alkoholi on tekijä, joka synnyttää järjestyshäiriöitä ja muita ongelmia. Tähän havaintoon on helppo yhtyä oman poliisityökokemukseni perusteella. Järjestyshäiriöt, joissa alkoholi ei ole taustatekijänä, ovat todella harvinaisia. Yhdessä vastauksessa mainitaan myös huumausaineet ongelman lähteenä. Vastauksessa todetaan myös, että on ongelmallista, koska huumausaineiden käyttöä ei aluksella kyetä testaamalla toteamaan.

Järjestyshäiriöt näyttävät aluksilla olevan sekä harvinaisia että myös melko lieviä ja vähäisiä. Yksikään vastaaja ei kerro vakavista tapauksista, vaan tilanteet näyttävät olleen vähäisiä ja niistä on selvitty puhumalla.

Kolmessa vastauksessa häiriön aiheuttajaksi mainitaan aluksen matkustajana oleva (päihtynyt) rekkakuski. Oma kokemukseni RoRo -aluksilta antoi minulle ennakko-oletuksen, että matkustajana ovat ulkomaalaiset rekkakuskit, jotka matkan aikana nauttivat alkoholia ja päihtyvät, muodostavat suuremman riskitekijän kuin aluksen oma miehistö. Vastaukset osittain tukevat tätä käsitystä.

Kyselytutkimuksen mielenkiintoisimmat havainnot voidaan tehdä kysymyksistä 8 ja 9. Kysymyksessä 8 pyydettiin vastaajaa arvioimaan omaa tietämystään päälliköille annetuista oikeuksista käyttää pakko- ja voimakeinoja. Kysymyksessä 9 kysyttiin, onko vastaaja saanut koulutusta asiaan liittyen.

Vain yksi vastaaja arvioi tietämyksensä hyväksi ja yksi vastaaja kertoi saaneensa koulutusta asiassa. Kyselyn taustadatatista voidaan todeta, että tietämyksensä hyväksi arvioiva ei ole sama henkilö, joka on saanut koulutusta.

Kolme vastaajaa arvioi tietämyksensä oikeuksista keskinkertaiseksi ja neljä eli puolet vastaajista huonoksi. Seitsemän vastaajaa kahdeksasta kertoi, että ei ole koulutuksensa ja uransa aikana saanut koulutusta asiaan liittyen.

Vastauksista voidaan ennen kaikkea päätellä, että merenkulun koulutuksessa ei ole nähty tarpeelliseksi jakaa tietoa päällikön oikeuksista pakko- ja voimakeinojen käyttöön. Tästä syystä tietoisuus oikeuksista on vähäistä ja se on kenties hankittu käytännön tilanteiden kautta. Tämä on ongelmallista, koska tilanteet, joissa näitä oikeuksia tarvitaan, ovat useimmiten sellaisia, että sillä hetkellä ei ole aikaa eikä mahdollisuutta ryhtyä oikeuksia selvittämään.

LÄHTEET

Boucht, J., Frände, D. & Wahlberg, M. 2008. Suomen rikosoikeus: rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Halijoki J. 2001. Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto. 2001. Defensor legis 2001/2. Helsinki: Suomen Asianajajaliitto

Hirsjärvi S., Remes P., & Sajavaara P. 2009 Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Helminen, K., Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2014. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki: Talentum.

Kröger, T., Siitonen, S. & Steiner, N. 2019. Merenkulun työsuhteet. 2. uud. p. Helsinki: Kauppakamari.

Tapani, J. 2016. Rikosvastuun perusteet. Turku: Turun yliopisto.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. 2. uud. p. Helsinki: Talentum.

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Finn Lectura.

Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. Viitattu 13.3.2020.

<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-768-035-6>

Perkiö, T. & Laine, K. 2014. Tutkimusviestintä Osa I, Tutkimusmenetelmät. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 14.3.2020.

https://moodle3.samk.fi/pluginfile.php/121126/mod_resource/content/2/Tutkimusviestint%C3%A4%20moniste%20osa%20I%20-%20Menetelm%C3%A4t%20-%20Perki%C3%B6%20%20Laine.pdf

Esitutkintalaki. 2011. L 22.7.2011/805 muutoksineen.

Merityösopimuslaki. 2011. L 17.6.2011/756 muutoksineen.

Pakkokeinolaki. 2011. L 22.7.2011/806 muutoksineen.

Rikoslaki. 1889. L 19.12.1889/39 muutoksineen.

Suomen perustuslaki. 1999. L 11.6.1999/731 muutoksineen.

Perustuslakivaliokunnan lausunto. 2010. 43/2010 vp.